



Academic resilience. Sukcesy szkolne polskich uczniów zmagających się z trudnościami.

MAGIA W POLSKIEJ SZKOLE

Polscy uczniowie resilient cechują się bardziej pozytywnymi postawami wobec nauki i czytania w porównaniu z kolegami z rodzin o wyższym statusie. Co ciekawe, prawie połowa uczniów resilient kontynuuje kształcenie w szkole wyższej.

AUTORZY

Marek Smulczyk, Evidence Institute

Szkolny sukces w postaci dobrych ocen albo wysokiego wyniku egzaminu często jest efektem nie tylko wytężonej pracy i zdolności ucznia, ale również jego osobowości. Zdolność do radzenia sobie z trudnymi sytuacjami nabiera znaczenia, gdy warunki społeczne i życiowe, w których żyje uczeń, są dalekie od idealnych.

W poprzednim odcinku cyklu "Edukacja pod lupą" ("Złe warunki, dobre efekty", GN nr 42 z 19 października br.) przedstawiliśmy wyniki badań dotyczących uczniów, których cechuje academic resilience. Uczniowie ci osiągają dobre wyniki w nauce mimo doświadczanych na co dzień trudności wynikających z ich sytuacji życiowej. Najczęściej tacy uczniowie wkładają więcej wysiłku w uczenie się i odrabianie prac domowych, lepiej zarządzają swoim czasem i mają większe poczucie skuteczności i kontroli nad sukcesami i niepowodzeniami w szkole niż ich rówieśnicy (Sandoval-Hernandez i Białopolski, 2016 - literatura). W tym odcinku przedstawiamy wyniki badań nad polską grupą uczniów i zastanowimy się nad skuteczną praktyką wychowawczą, która może pomóc uczniom z defaworyzowanych środowisk osiągać sukcesy w nauce i w późniejszym życiu.

BADANIA ACADEMIC RESILIENCE WŚRÓD POLSKICH UCZNIÓW

W lipcu tego roku przedstawiłem wspólnie z Arturem Pokropkiem z IFiS PAN na Międzynarodowym Kongresie Psychologii w Japonii wyniki najnowszych badań dotyczących zjawiska academic resilience w Polsce. Badanie obejmowało grupę ponad 3 tys. uczniów, z której wybrano osoby pochodzące z rodzin o niskim statusie i o wysokich osiągnięciach na egzaminach. Badanie to jest jednym z niewielu edukacyjnych projektów badawczych w Polsce, mających charakter panelowy. Uczniowie ci brali udział w kilku cyklach pomiaru, rozpoczętych już w szkole ponadgimnazjalnej (kiedy to uczestniczyli w badaniu PISA 2009). Ostatnia fala badawcza została zrealizowana w 2015 r., kiedy badani wcześniej uczniowie już studiowali lub pracowali.

Wyniki badań ujawniły między innymi, że grupa polskich uczniów cechujących się academic resilience składa się głównie z dziewcząt mieszkających w małych miastach. Uczniowie ci osiągają też nieco niższe wyniki w teście inteligencji niż ich rówieśnicy z uprzywilejowanych socjoekonomicznie rodzin z podobnymi, wysokimi osiągnięciami szkolnymi. Polscy uczniowie resilient cechują się bardziej pozytywnymi postawami wobec nauki i czytania w porównaniu z kolegami z rodzin o wyższym statusie. Ich aktywność kulturalna jest mniejsza, co być może wynika z braku środków na takie sposoby spędzania wolnego czasu.

Ważnymi elementami pomiaru w badaniu były samoocena i poczucie skuteczności. Okazało się, że samoocena uczniów resilient jest wyższa niż ich rówieśników podobnie doświadczających trudności, ale uzyskujących gorsze rezultaty w nauce. Poczucie skuteczności, mierzone jako oczekiwanie pozytywnych efektów swoich działań, jest wyższe w badanej grupie w porównaniu z drugą grupą. Co ciekawe, prawie połowa uczniów resilient kontynuuje kształcenie w szkole wyższej i jedynie niewielka grupa nie znajduje pracy (wskaźnik bezrobocia ok. 12 proc.).

ACADEMIC RESILIENCE NA CO DZIEŃ W SZKOLE

Można powiedzieć za Ann Masten (2001, patrz - literatura), że procesy i mechanizmy resilience wywodzą się z "codziennej magii", są powszechne i nie są niczym nadzwyczajnym. Badaczka z University of Minnesota twierdzi, że u podłoża działania czynników chroniących leżą uniwersalne procesy i mechanizmy, które są właściwe dla ludzkiego rozwoju w ogóle i nie dotyczą tylko grup wysokiego ryzyka. To mechanizmy, które kształtują się w wyniku interakcji wyposażenia biologicznego jednostki z cechami środowiska. Należą do nich między innymi style uczenia się, style przywiązania, mechanizmy motywacyjne, style radzenia sobie ze stresem oraz samokontrola. Drugim źródłem mechanizmów pozytywnej adaptacji do trudnych warunków i przeciwności jest środowisko, w którym dokonuje się socjalizacja jednostki: rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza, krąg kulturowy. W tym sensie te procesy są wspólne dla wszystkich i mają charakter powszechny.

Używając sformułowania Ann Masten, moglibyśmy powiedzieć, że ta "codzienna magia jest warta odkrycia i zgłębienia". Resilience nie jest remedium na trudne, niesprawiedliwe warunki rozwoju jednostki, która może doświadczać wielu czynników ryzyka. W budowaniu resilience u młodych ludzi nie tylko należy koncentrować się na wzmacnianiu ich potencjału osobowego. Jean Brooks (2006 patrz - literatura) twierdzi, że działania na rzecz zmniejszenia ubóstwa, zwiększenie możliwości zatrudnienia i tworzenia wspólnot, które promują pozytywną jakość życia dla wszystkich, mogą tworzyć środowisko rozwojowe przyjazne dla jednostki i przeciwdziałające negatywnym konsekwencjom doświadczania sytuacji trudnych. Natomiast szczególnie w kontekście środowiska edukacyjnego zidentyfikowanie tych czynników, które odpowiadają za sukces szkolny ucznia w przypadku, gdy doświadcza on różnych trudności wynikających z bycia członkiem rodziny o niskim statusie społeczno-ekonomicznym, wydaje się bardzo potrzebne.

Bycie resilient jest ważnym zasobem ucznia. Może mieć szczególne znaczenie w radzeniu sobie z przeciwnościami, będąc pewnego rodzaju metazasobem wpływającym na postrzeganie i wykorzystywanie innych zasobów. Uczniowie określani jako resilient "utrzymują wysoki poziom motywacji osiągnięć wyników mimo obecności stresujących warunków i wydarzeń w trakcie nauki szkolnej, które mogą zwiększać ryzyko uzyskiwania niskich rezultatów, czy mogą skutkować porzuceniem nauki" (Henderson, 2013, patrz - literatura).

KOŁO RESILIENCE

Niezwykle istotne wydaje się więc rozwijanie tej właściwości wśród uczniów. Henderson i Milstein (2003, patrz - literatura) prezentują sześciostopniową skalę budowania resilience, którą określili kołem resilience (ang. The Resilience Wheel). Proponują, by przeciwstawianie trudnościom obejmowało kolejno: rozwijanie więzi emocjonalnych, ustanawianie spójnych granic oraz kształtowanie umiejętności życiowych uczniów, a także zapewnienie im opieki i wsparcia, ustanawianie i komunikowanie wysokich wymagań czy dostarczanie możliwości do zaangażowania się w jakąś prospołeczną działalność.

Idea ta znajduje też odzwierciedlenie w różnorodnych projektach edukacyjnych. Jednym z nich jest TRUST, finansowany przez amerykański Narodowy Instytut Zdrowia. Projekt kładzie nacisk przede wszystkim na relację ucznia z nauczycielem oraz rozwój umiejętności komunikacyjnych. Z badań w ramach projektu wynika, że uczniowie pochodzący z rodzin, w których występują problemy, którzy mają pozytywną relację z nauczycielami i szkołą, są w stanie uzyskać lepsze stopnie. Ponadto podejmują mniej ryzykownych zachowań zdrowotnych (palenie tytoniu i spożywanie alkoholu i narkotyków).

Teoria ta wskazuje więc praktyczne działania, które mogą służyć uczniom, szczególnie w szkołach, gdzie szczególnym wyzwaniem jest relatywnie większa liczba uczniów ze środowisk nieuprzywilejowanych. Polskie szkoły mają w tym względzie sporo do zrobienia, mimo bowiem ogólnej poprawy wyników polskich uczniów pochodzenie społeczne, zasoby edukacyjne rodziny i wykształcenie rodziców wciąż silnie różnicują ich osiągnięcia.

SŁOWNICZEK

Resilience - zdolność osoby do skutecznego dostosowania się do zadań życiowych w obliczu niekorzystnej sytuacji społecznej lub trudnych warunków bytowych.

Academic resilience - jeden z wymiarów resilience opisujący uczniów, którzy mimo pochodzenia z ubogich lub słabiej wykształconych rodzin uzyskują wysokie wyniki w nauce.

Marek Smulczyk jest badaczem zajmującym się psychologią i socjologią edukacji. Od kilku lat realizuje krajowe i międzynarodowe programy badawcze dotyczące jakości edukacji, pomiaru kompetencji oraz monitorowania osiągnięć szkolnych. Jest wykładowcą akademickim i trenerem z zakresu psychologii społecznej i pedagogiki.

Edukacja pod lupą - cykl publikacji w Głosie Nauczycielskim poświęcony istotnym dla praktyki szkolnej wynikom badań naukowych. Partner cyklu: Evidence Institute.

Literatura

- Brooks, J. E. (2006) "Strengthening resilience in children and youths: Maximizing opportunities in the schools", *Children and Schools*, 28(2), 69-76
- Henderson, N. (2013) "Havens of Resilience", *Resilience and Learning*, 1(77), 22-27
- Henderson, N., Milstein, M. M. (2003) "Resiliency in schools: Making it happen for students and educators" Thousand Oaks, CA: Corwin
- Masten, A. S. (2001) "Ordinary magic, Resilience processes in development". *American Psychologist*, 56(3), 227-238
- Smulczyk, M., Pokropek, A. (2016) "Academic resilience and school to work transition", referat wygłoszony na 31st International Conference of Psychology, 24-29.07.2016. Yokohama, Japonia. Dostęp: www.researchgate.net/publication/305639326_Academic_resilience_and_school_to_work_transition